

Людмила Стрільчук

ПРИЧИНИ ТРЕТЬОЇ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Емігранти – особи, які добровільно, або вимушено залишили рідну країну, громадянами якої є, і які поселилися в якійсь іншій країні. Відповідно еміграція – це добровільне (або вимушене) переміщення населення з країн постійного проживання до інших країн. Причини, що зумовлюють цей процес досить різноманітні і включають: соціально-економічні, політичні етнічні, релігійні та інші мотивні аспекти. Еміграція тісно пов'язана з соціально-економічним розвитком тих чи інших регіонів, чи країн, так і з їхнім занепадом.

Однією з недостатньо вивчених і висвітлених сторінок в історії українського народу є питання пов'язані з еміграційними процесами українців з місць історичного розселення українського етносу в різні частини світу. Тривалий час ця проблема в радянській історичній літературі висвітлювалася тенденційно, крізь призму ідеологічних догм.

У вересні 1939 р. ситуація у Західній Україні була надзвичайно складною. На всіх етнічних українських і змішаних українсько-польських землях, що входили до складу Польщі, налічувалося 9 млн. 328 тис. осіб, в тому числі 5 млн. 698 тис. українців, 2 млн. 328 тис. поляків, 924 тис. євреїв, 78 тис. німців, 48 тис. росіян, 50 тис. представників інших національностей. Частка українців становила 62,4 %, поляків – 25,6 %, євреїв – 10,1 %, німців – 1 %, росіян – 0,5 %, представників інших національностей – 0,4 % [1, с.76].

Всесоюзна Комуністична партія (більшовиків) 4 грудня 1939 р. ухвалила постанову, що передбачала цілу систему каральних заходів. Відповідно до постанови ЦК ВКП(б) республіканський комітет ухвалив власне рішення, котрим секретарі Львівського, Дрогобицького, Станіславського, Тернопільського, Волинського, Рівненського округів партії зобов'язувалися до особистої участі в планах переселення осадників [2, спр.18, арк.49]. Цією постановою регламентувалося використання власності осадників. Зокрема передбачалося: а) землю осадників передати в земельний фонд обласних виконкомів з подальшою передачею для радгоспів і колгоспів; б) коней, продуктивних тварин і сільсько-господарський інвентар передати колгоспам і

радгоспам [2, спр.17, арк.30]; в) будинки осадників використовувати для шкіл, лікарень, медичних пунктів, дитячих садків, сільських рад. Частину будинків – під контори майбутніх МГС, радгоспів; г) домашнє умеблювання – для дитячих будинків, шкіл, лікарень. Так, уже на 3 квітня 1940 р. в західних областях «звільнено» 38091 буд., у тому числі на Львівщині 7903 буд., Волині – 10630 буд., Станіславщині – 3733 буд., Дрогобицьщині – 4222 буд., Тернопільщині – 6449 буд., Рівненщині – 5154 буд. [2, спр.19, арк.191].

Постановою Політбюро ЦК КП(б)У від 19.01.1940 р. виселенню підлягали сім'ї лісової охорони, що мали 3-4 морги землі і користувалися пільгами польської держави [1, с.77].

Протягом 1940-1941 рр. із західних областей за постановою РИК СРСР від 2.03.1940 р. та рішенням Президії Верховної Ради СРСР на спецпоселення були відправлені колишні поміщики, власники підприємств, торговці, керівники і члени політичних партій, сім'ї поліцаїв, офіцерів польської армії [3].

Обласне керівництво примушувало місцеві органи якнайшвидше закінчити переселення. У Тернопільській області до середини квітня 1940 р. виселено 7 тис. сімей осадників (31700), 513 сімей польських офіцерів, 482 сім'ї поміщиків, 37 сімей фабрикантів, 61 сім'ї жандармів [1, с.78]. Із території Волинської області до квітня 1940 р. виселено понад 1700 сімей осадників, у яких налічувалося близько 10 тис. чол. Репресивна машина перемолола і свої ідейних співників – членів КПЗУ.

Однією з ганебних сторінок режиму були жорстокі, розправи з в'язнями, оскільки в'язниці західних областей України були переповнені невинними людьми. Органи державної безпеки намагалися з початком війни вивезти їх у глибоку територію. Для цього начальник тюремного управління НКВС УРСР капітан Філатов 24.06.1946 р. запросив 948 вагонів [4, арк.22]. Однак швидкий наступ німецьких військ зірвав цей намір. Тоді в'язнів вирішили знищити.

Радянський режим безжально знищував традиційні політичні структури західного регіону. Для цього влада використовувала військову силу,

політичні репресії. Політичні партії, громадські об'єднання, культурні спілки негайно були заборонені або взяті під контроль. Керівництво перейшло до осіб, які приїхали з інших регіонів і в переважній більшості не знали і не бажали знати місцевих особливостей і традицій.

Насильницька колективізація одноосібного західноукраїнського села набрала характеру гострої боротьби. Вона супроводжувалася репресіями щодо одних і загравання з іншими. На темпи і методи колективізації в значній мірі впливала збройна боротьба з учасниками національного визвольного руху. Від результату цієї боротьби залежала і доля колективізації.

Радянська влада, прилучивши західноукраїнські землі, розпочала втілювати ленінсько-сталінські плани підпорядкування села тоталітарному режиму. Першим етапом їхнього втілення була колективізація земель поміщиків, державних чиновників, осадників, монастирів. Одночасно з конфіскацією частина земель передавалася бідним селянам. Конфіскація і особливо роздача селянам землі знаходили підтримку у значній частині населення.

Реалізація цілей другого етапу спочатку приховувалася і переносилася на пізніший термін. Хоча саме на другому етапі влада вирішувала основне завдання-заручившись підтримкою частини населення, колективізувати землю [5, с.57]. Ціною величезних зусиль і численних жертв влада нав'язала західному регіону України радянську модель колективного господарства. Особливості перетворень на селі пояснювалися розрізнованістю цього процесу внаслідок війни. Причому 1939-1941 рр. були спокійніші, а друга половина 40-х рр. характеризувалася загостренням ситуації і наростанням конфліктів через колективізацію.

Колективізація проводилася руками відряджених із східних регіонів людей і загостренням репресій з боку державного апарату. Місцеве населення до завершення розгрому УПА утримувалося від вступу до колгоспів. Об'єднання одноосібних господарств у колгоспи привело до різкого зниження їхньої ефективності. Потрібні були багаторічні державні дотації, щоб утримати при житті нові колгоспи.

Такі ж процеси проходили і в центральних та східних регіонах України, але менш гостро і болісно.

Більшовики, вже по кількох тижнях по приході

на Західну Україну (1939 р.) показали свої наміри. Припинилася нормальна робота, релігійне та політичне життя. Кожен день нові арешти, невпевність і страх. 22 місяці такого «життя» з більшовиками привели до того, що прихід німців був зустрінутий певною частиною населення з деяким полегшенням [6]. Проте не принесла бажаного полегшення і німецька окупація. Вивезення населення на примусові роботи до Німеччини стало новим тягарем на долю українського народу.

У 1942 р. на північному заході Житомирщини організаційно оформилася Українська Повстанська Армія (УПА), яка вела боротьбу спочатку проти німецьких, а згодом-радянських окупантів. Національне підпілля та його УПА чинили шалений опір, збройна боротьба стала великою бідою для місцевого населення, вона ускладнила політичне становище на Україні. Збанкрутувавши політичне, зазнавши поразки у воєнному плані, рештки частин УПА потрапили до Західної Німеччини, а звідти до різних країн світу. Після звільнення України від німецької окупації могутній репресивний апарат було кинуте на знищення УПА.

Державний комітет оборони СРСР ще до звільнення Західної України прийняв спеціальну постанову, в якій ставилося завдання ліквідації формувань УПА-ОУН. Щоб не допустити поповнення УПА, військомати зобов'язувалися до 20.03.1944 р. мобілізувати всіх чоловіків призовного віку, відвести в тиллові округи і після фільтрації направити в військові частини, а інші використовувати на будівельних роботах.

Ситуація на Західній Україні склалася нестерпна. З одного боку польське і німецьке жорстоке ставлення до українського населення, а з другого – жахливі взаємовідносини виникли між самими українцями – міжусобиці і самовинищення. Одна частина населення належала до УПА інша до протилежних течій. Всі ці обставини і служили головними причинами еміграції українців.

Крім того до війни, а також під час Другої світової війни значних жертв зазнало духовенство. Спочатку Радянська влада кинула у тюрми десятки єпископів, тисячі священників. Пізніше гітлерівці переслідували духовенство. Так влітку і восени 1943 р. було розстріляно або замучено і

застіжках гестапо десятки православних священників [7]. Ця обставина спонукала до еміграції і представників цього соціального прошарку.

Після закінчення війни маховик вивезення та переселення набрав величезних обертів. Всіх, хто залишився на окупованих територіях, вважали підозрілими. Але особливу недовіру радянський режим відчував до західних українців. Знову почалися масові репресії, переслідування, вивезення.

Підводячи підсумок, слід назвати цілу низку причин політичного, а також соціально-економічного характеру, які спонукали українців до залишення рідної землі і від'їзду в інші далекі країни. Отже політичними причинами еміграції можна вважати:

1. Переслідування членів КПЗУ органами НКВС.

2. Втеча учасників ОУН-УПА від репресивних органів СРСР.

3. Оголошення поза законом членів та керівників громадських та політичних партій, альтернативних комуністичній.

4. Невизнання частиною громадян радянської системи, як такої, що може забезпечити демократичний розвиток суспільства (дисиденти)

Серед соціально-економічних причин третьої хвилі еміграції українців можна виділити:

1. Насильницька колективізація.

2. Репресії проти найбільш заможної частини українського суспільства.

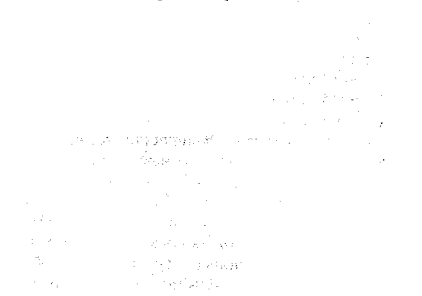
3. Придушення національної культури, мови, гідності, релігії, геноцид проти української нації.

Була ще низка причин, які зумовили еміграцію серед українських «переміщених осіб», військовополонених, в'язнів концентраційних таборів, що відмовилися від репатріації, через страх перед радянських каральних органів. Адже військовополонені вважалися зрадниками Батьківщини, а всі інші, хто перебував в роки війни на території Німеччини — підозрілими. У СРСР на них чекало переслідування, в'язниці, табори. Сповнені сили, творчої енергії, а головне — мрії про краще життя, вільне суспільство, котрі у Радянській Україні не могли для них здійснитися, молоді люди емігрували до Канади, США, Великобританії, Австралії, Аргентини, Бразилії, Нової Зеландії, Франції та багатьох інших країн світу. За підрахунками Ф.Заставного до США

виїхало 60 тис., до Канади — більше 30 тис., до Австралії — 20 тис. українців [8]. Емігрували туди співвітчизники і до Великобританії, Бразилії, Аргентини, та багатьох інших країн світу.

Значно краще освічені, ніж будь-хто з їхніх попередників, нові українські емігранти справили значний соціально-політичний вплив на зарубіжну еміграційну українську громаду. Вони принесли з собою дух патріотизму, негативізму щодо радянської системи, новий погляд культури, мистецтва, освіти, а також значно поповнили українську зарубіжну громаду у кількісному відношенні.

Для України наслідки третьої хвилі еміграції, як і наслідки попередніх двох хвиль, були досить відчутні. Насамперед, Україну залишили патріоти, віддані їй люди, носії української культури, науковці, борці за свободу і незалежність своєї Батьківщини, переслідувані органами НКВС, значна частина військових, котрі могли б ще не один рік послужити своїй Вітчизні, молоді люди, сповнені сил і творчої енергії.

Примітки:

1. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях, 30-50-ті роки ХХ століття. — Луцьк, 1995.
2. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 18, арк. 49.
3. Шоста Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства. — Луцьк, 1993. — С. 291.
4. Державний архів Волинської області, ф. 1, оп. 1, спр. 12.
5. Ярош Б. Насильницька колективізація волинського села у 30-50 рр. (за новими архівними джерелами) // Науковий вісник ВДУ, 1997. — № 3.
6. Сойка І. Характеристика часу німецької окупації 1941-1944 рр. на тлі окремих фактів // Літопис Волині. Ч. 6. — Вінніпег, 1962. — С. 71-72.
7. Пам'яті пастирів-мучеників // Літопис Волинь Ч. 17-18. — Вінніпег, 1992. — С. 18-20.
8. Заставний Ф. Українська діаспора. — Львів, 1991. — С. 20.